

відповідальність і за власне життя, і за життя сестрички впала на малою. Дитина відчуває неминучість долі та розуміє, що ніхто не може знати власного майбутнього, можна лише здогадуватися: «А може, куля вже і дедю убила на війні, а може, ще до ранку і мене вб'є, і Настю, та й би не було нікого, нікого» [6, с. 193]. Кривава боротьба змусила малою різко подорослішати і збагнути те, чого можна чекати на землі: неминучості смерті.

Несформована дитяча свідомість, яка породжує невідповідність сприйняття, – одна із найдраматичніших тем В. Стефаніка. Діти, як і дорослі, здатні переживати та відчувати, але їхнє сприйняття є значно загостренішим. Без урахування психологічних аспектів дитячої свідомості автор не зумів би так влучно моделювати внутрішні емоційні стани персонажів.

Бачимо, що Стефанік постає наслідувачем к'єркегорівської моделі світосприйняття: його естетика спрямована на розкриття глибинних порухів людської душі, нерідко гіперболізованих проявів підсвідомості, надламані психіки, надмірної душевної чутливості. Автор вдається до такої манери викладу, аби наблизити читача до проникнення у глибинні пласти буття, змусити його замислитися над власним життям, самому знайти відповіді на одвічні питання.

Проаналізувавши малу прозу Стефаніка, робимо висновок, що для нього центральним об'єктом рефлексій постає людина, її буття у світі, її почуття, переживання, ставлення до навколишнього середовища, прийняття або неприйняття тих чи інших форм існування. Здебільшого злидні, покинутість, самотність ставали причиною розчарувань персонажів, що призводило до загострення екзистенційного світосприйняття. Художня література уможливила глибше розуміння екзистенц-філософії.

1. *Бойко Т.* Трагічний ритм життя і творчості В. Стефаніка / Тарас Бойко // Основа. – 1994. – № 26 (4). – С. 116–129. 2. *Выготский Л. С.* Воображение и творчество в детском возрасте: психол. очерк / Лев Семенович Выготский. – [3-е изд.]. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с. 3. *Кьеркегор С.* Страх и трепет / Сёрен Кьеркегор. – М.: Республика, 1993. – 383 с. 4. *Коцюбинська М. Х.* Мої обрії: в 2-х т. / Михайлина Хомівна Коцюбинська. – К.: Дух і Літера, 2004. – Т. 1. – 2004. – 336 с. 5. *Кузнецов Ю.* Импрессионизм в украинской прозе конца XIX – поч. XX ст.: проблемы эстетики и поэтики / Юрий Борисович Кузнецов. – К.: Зодиак – ЕКО, 1995. – 304 с. 6. *Стефанік В.* Моє слово: новели оповід., автобіогр. та критич. матеріали, витяги з листів: Для серед. та ст. шк. віку [упоряд., передм. та приміт. Л. С. Дем'янівської; обкл. В. І. Касіяна; іл. І. І. Литвина]. – 2-ге вид., доп. / Василь Стефанік. – К.: Веселка, 2000. – 319 с. – іл. (Шк. б-ка). 7. *Фромм Э.* Душа человека / Эрих Фромм. – М.: Республика, 1992. – 430 с.

УДК 821.521+ 821.922 + 821.161.1 В.Єрошенко

Юлія Патлань

Про «українське» у долі та творчості письменника Василя Єрошенка: до 125-ї річниці від дня народження

В. Я. Єрошенко (1890–1952) народився в українсько-російській родині у слободі Обухівка Старооскольського повіту Курської губернії на межових з Україною землях Слобожанщини. На його долю вплинули сліпота, захоплення есперантизмом, зацікавлення різноманітними національними культурами. Його книги опубліковані у Японії та Китаї японською мовою та есперанто, а також у перекладах китайською. У статті проаналізовано три варіанти «міфа про Єрошенка». Названо чинники, що вплинули на формування цього письменника: етнонаціональні особливості прикордоння, особистий «позанаціональний» вибір письменника-есперантиста, вплив традиції мандрівних сліпців-оповідачів.

Ключові слова: В. Я. Єрошенко, російський символізм, есперанто, міф, сказителство, сліпецька традиція, Україна, Слобожанщина, Росія, Японія

V. Eroshenko (1890–1952) was born in a mixed Russian-Ukrainian family in sloboda of Obukhovka, Stary Oskol uyezd, Kursk province, on east Slobozhanshchina, on the Ukrainian boarder. His life was affected by his blindness, his passion to Esperanto language and his interest to many national cultures. His books have been published in China and Japan in Esperanto and Japanese languages and in translation to Chinese. The article considers three variants of «Eroshenko's myth». The factors influenced the formation of this unique writer, including the ethno-national characteristics of borderland, his personal «anationalism» choice as Esperanto writer and the influence of tradition of blind wandering storytellers are analyzed.

Keywords: V. Eroshenko, Russian Symbolism, Esperanto, «Anationalism», Mith, Storytelling, Blind man tradition, Ukraine, Slobozhanshchina (Sloboda Ukraine), Russia, Japan.

В історії світової культури є малознаною постать письменника-символіста Василя Єрошенка, який писав японською мовою та есперанто. Збірки його творів було видано японською мовою у Токіо у 1921 та 1924 р., у Шанхаї мовою есперанто – 1923 р. У 1920-х роках тексти Єрошенка не раз публікували та перевидували у Китаї. Переклади з японської мови виконав Лу Сін та письменники його кола, багато з яких були есперантистами.

У Японії, Тайланді, Бірмі, Індії, Китаї В. Я. Єрошенко мешкав у 1914–1923 роках, 1924 – у Західній Європі, далі повернувся до Радянського Союзу. Відтоді опублікував лише кілька статей та нарисів у журналах «Жизнь слепых» та «В ногу со зрячими» у Москві та в есперантистському журналі для незрячих у Стокгольмі (Швеція). Дослідження його життя і творчості в СРСР велися з 1958 р., а перша збірка творів російською у перекладах зі східних та екзотичних мов

побачила світ у Белгороді до 10-ї річниці смерті В. Я. Єрошенка [9]. Усі дослідження про Єрошенка за радянського часу ґрунтувалися на виданнях японського професора Такасуґі Ітіро (справжнє ім'я – Огава Горо, 1908–2008), а нині спираються на них хоча б частково.

Однією з головних проблем, є віднесення творчості Єрошенка до національних літератур, а відтак – і його самого до певного народу/нації. В СРСР, Японії та Китаї склалися й побутують різні міфи про нього. А після набуття Україною незалежності виникло й намагання зробити з письменника більш питомого й свідомого українця, ніж він був насправді.

Назвемо усталені визначення щодо Єрошенка, які, вважаємо, не зовсім відповідають дійсності. В СРСР це подання його як «радянського письменника», яким він ніколи не був. Насправді його читацька аудиторія – японські, китайські, європейські есперантисти, переважно незрячі,

серед яких було багато анархістів, бахаїстів, толстовців та представників інших духовних течій та рухів, знищених в СРСР. Есперантисти ж в СРСР переслідувалися і есперанто-рух було розгромлено у 1938 р., а Асоціацію радянських есперантистів було відновлено лише 1979 р. У Японії з легкої руки Такасуґі Ітіро закріпилося визначення «сліпий поет Єрошенко», або «сліпий російський поет Єрошенко», хоча у доробку письменника власне віршів лише чотири. Про «сліпого російського поета» Єрошенка* писав і Лу Сін [12, с. 128]. Отже, в Японії та Китаї Єрошенка не вважають письменником «японським» або «китайським», його твори закладні для сприйняття читачів.

Сучасники Єрошенка розуміли його насамперед як есперантиста-інтернаціоналіста. Як приклад наведемо досить плутаний, але показовий фрагмент з есею Чжоу Цзоженя, молодшого брата Лу Сіня: *«Він – громадянин світу, однак у нього дуже глибока ностальгія. Щодня він завжди вдягає російську сорочку, віддає перевагу вишиванці з України, його батьківщини. На жаль, ту сорочку було вкрадено на кораблі**». У його валізі немає жодного іноземного вбрання, окрім бірманських брюк. Лише з цього можна побачити у ньому відданого сина «матінки-Русі». До Японії він почуває любов, але, зранений любов'ю, він лише вважає, що матінка миліша. Прибувши до Пекіна, він набув шанс повернутися додому і спішно виїхав, це зрозуміло... Він прилюдно зізнався, що бажав послухати соловейків у лісі своєї батьківщини, адже кажуть, що солов'ї в його рідній місцевості – Харкові*** – найзнаменитіші в Європі, і можливо, вони варті того, щоб їхати слухати їх навіть з далеких місць. Але, як на мене, була інша маленька причина, а саме – що тут було небагато есперантистів»* [19, р. 90, 90, 93].

У СРСР та сучасній Росії прийнято розглядати Єрошенка як росіянина та письменника «російського». Це дозволяє як адміністративно-територіальний поділ (народився і помер у Курській губернії/області), так і єдиний відомий на сьогодні особовий документ письменника – заповнена з його слів кадрова анкета співробітника Комуністичного університету трудящих Сходу, м. Москва, де вказано національність «русский» [2, арк. 3, 7]. Крім того, В. Єрошенко у 1899–1908 роках навчався у Московській школі сліпих, далі працював в оркестрі сліпих до 1914 року, сюди ж повертався після поїздки до країн Сходу, після праці за межами Москви: у 1925 – до серпня 1929 року, з осені 1931 до осені 1934 року, потім знов у 1946–1948 роках.

Для незрячих важливо добре пам'ятати місцевість і оточення. Можливо, саме тому В. Я. Єрошенко мешкав у Москві в цілому трохи менше половини життя, маючи підтримку Московської школи сліпих, симфонічного оркестру сліпих, типографії рельєфного шрифту, а також структур Всеросійського товариства сліпих, які у Москві були добре розвинуті: бібліотеки для сліпих та журналів «Жизнь слепых», «В ногу со зрячими» і «Слепые на социалистической стройке».

У Пекінському університеті Єрошенко читав мовою есперанто лекції з російської літератури – про Л. Андрєєва,

Ф. Сологуба, М. Арцибашева та «Жіноче питання у сучасній російській літературі» [17, с. 215, 230–231]. Загалом про спрямованість цих лекцій нам досі відомо небагато, бо хоч їх і було видано китайською мовою і перевидано 1996 року в Японії в серії пам'яток літератури анархізму, але перекладено й видано з них досі лише одну [8, с. 16–19]. Однак і ці уривчасті знання вказують на зв'язок В. Я. Єрошенка з російською літературою доби модерну, зокрема творами символістів, а також, звісно, російською музичною культурою: народними піснями (як виконана ним для китайців «Пісня про Стеньку Разіна») та романами М. Глінки, М. Римського-Корсакова тощо****.

З іншого боку, його українське прізвище і походження незаперечні, про що знали японські та китайські друзі Єрошенка й пізніші дослідники його творчості. Такасуґі Ітіро спеціально обговорює у передмові до своєї книги «Досвітня пісня: сліпий поет Єрошенко» суперечності, які виникли в нього з В. Н. Роговим, щодо того, українець Єрошенко чи росіянин [22, р. 20]. Той же Такасуґі включив до книги епізод про те, як у московській школі сліпих «діти великоросів» дражнили «малороса» Єрошенка «хохол», на що він у відповідь кликав їх «казапами» [21, р. 20]. На наш погляд, тут йдеться передусім про сприйняття на слух сліпими дітьми фрикативного «г» та якаючих курських говорів. Не можна також однозначно сказати, чи це розповідь самого Єрошенка, чи реконструкція можливої ситуації «національних утисків», взятої з інших джерел.

В УРСР же дослідниця, перекладач й біограф Єрошенка, есперантистка Н. М. Гордієнко-Андріанова ще у 1968 року опублікувала статтю з промовистою назвою «Українець – класик японської літератури»[1].

Така сенсаційна назва відвертала увагу цензорів від чималої низки проблем, пов'язаних з мовою есперанто та есперантською літературою. Однак це визначення, як часто буває в творах публіцистичних, значно перебільшене щодо «класика»*****. Вперше «класиком японської літератури» Єрошенка назвала на сторінках газети «Московська правда» актриса і письменниця Є. Б. Ауєрбах [3, с. 4].

Насправді ж творчість Єрошенко є цікавим, але маргінальним явищем через унікальність і складність досліджень. Вона є малознаною нині як у Японії та Китаї, так і в Росії, де, однак, існує музей письменника в його рідному селі, та в Україні, де меморіальних місць Єрошенка немає. Однак в Україні ще 1992 року іменем Єрошенка названо вулицю у Львові [16, арк. 169–170], у Києві з 2007 року діє громадська організація есперантистів «Благодійний фонд ім. Василя Єрошенка «Есперо», яка успішно використовує бажання й прагнення інтелігенції України вважати Єрошенка «своїм»*****, а його доробок і долю – внеском «української» культури у «світову». Так Єрошенка зазвичай розглядають журналісти, вчителі та учні шкіл. Останнім часом в Україні з'явилося навіть прагнення писати прізвище Єрошенка як «Ярошенко», але це історично не виправдано і веде до плутанини з художником-передвижником М. Ярошенком. Документи

* У перекладі І. Чирка прізвище подане як «Ярошенко».

** Отже, це щось вагоме, але легендарно-небачене, про що відомо, імовірно, лише зі згадок самого Єрошенка.

*** Харків з 1919 до 1934 р. – столиця Української РСР, найближчий до Старого Осколу та Обухівки великий індустріальний центр. У Харкові навчалися сестри і брат Єрошенка, пізніше мешкала і похована його сестра Марія. Так у пам'яті Китаю злилися «курсські солов'ї» із Харковом, до якого Єрошенко прив'язував розташування своєї батьківщини – Обухівки.

**** На Всесвітньому конгресі у Нюрнберзі 1923 року Єрошенко отримав премію за кращу декламацію на есперанто власного вірша «Віщування циганки», який є переробкою відомого романсу «Подойди ко мне, старушка» на вірші Я. Полонського.

***** Р. С. Белоусов заперечував намагання вважати Єрошенка «класиком» ще 1977 року [4, с. 6].

***** На жаль, статті й інші публікації посадових осіб цього Фонду не є науковими, містять десятки неточностей й перекохань, які нам доводиться щораз спростовувати.

свідчать про інше: існує кілька автографів письменника, оскільки незрячих спеціально навчали розписуватися, і його підпис «Ерошенко»*. У виявлених нами записах щодо родини Ерошенків – «Ерошенкових» за 1885–1915 роки у метричних книгах Петропавлівської церкви слободи Обухівка Старооскольського повіту Курської губернії [14] жодного разу написання «Ярошенков» не виявлено**.

З точки зору етнології намагання В. В. Таранюка пов'язати рід Ерошенків з гетьманом Ярошенком, очевидно, за романом О. Маковея «Ярошенко» [6, с. 24–42], а отже, з Буковиною, також неправомірні. Метричні книги свідчать, що рід походив зі слободи Чернянки Новооскольського повіту, а баба Ерошенка за батьком була вдовою ще до народження онука: запис про це датовано 1887 роком [13, арк. 39зв.–40]. Отже, «діда», який би розповідав про українських козаків, у Василя Яковича не могло бути. На Курських землях переселенців з України здавна називають «черкасами», а топонім Обухівка розповсюджений на Полтавщині й уздовж межових земель зі спільним мешканням українців та росіян.

Намагання перетворити Ерошенка на більш «свідомого» українця, аніж він був, також спираються на фразу з листівки від 28 грудня 1967 року сестри Василя Яковича Марії, в шлюбі – Безуглої (1897–1979). Листівку з Харкова до Києва написано російською мовою: *«Вы так хорошо написали, все верно и нам добавит нечего, даты верно написаны. Вася всегда писал украинец, потому что дедушка и папа украинцы, и всегда дома говорили по-украински, кроме мамы, она была городская***, если какой вопрос Вас интересует, я отвечу. Всего хорошего. Мария Яковлевна»*. Тут дуже важливою є позначка Андріанової червоним олівцем на означення кінця цитати перед словами *«кромe мамы, она была городская»* [15]. Ми повертаємося до тієї мовної різниці, що й зараз бачимо в сторожилів Обухівки – низова «хохляцька» мова, вулична говірка у слободі, і російська – у місті Оскол. Тому «городская» мати-міщанка говорила російською. 2007 р. ми записали спогади Фаїни Чередниченко, як сусідські діти бігали до родини Ерошенків вчити російську мову – племінниця Василя Віра була вчителькою початкової школи.

Нині виявлено лише два документальних джерела – анкети КУТВу 1924–1925 років зі слів самого Ерошенка, із національністю «русский», і листівку його 70-літньої сестри, написану через 15 років по його смерті російською мовою українській дослідниці до Києва. Тим часом документів, де б сам «Вася писал украинец», не виявлено, хоча назва шанхайського видання Ерошенка містить фонетичну форму «Vaselj Eghoshenko» [20]. Схожі форми «Васель», «Василь» зустрічалися на надгробках середини – кінця XIX ст. у Старому Осколі, що притаманне південноросійським говіркам із значним фонетичним впливом української мови. Отже, можна говорити про «адміністративного» росіянина Ерошенка, який прибув до Японії з держави «Російська Імперія», але етнічно був нащадком українців-слобожан Курщини, вихідців з Полтавщини.

Згадана стаття Н. М. Гордієнко-Андріанової та низка інших, написаних на її підґрунті, призвели до виникнення у пресі

* Автографи Ерошенка є в архівах для Комуністичного університету трудящих Сходу в Москві, підпис письменника також використано у виданнях [9; 21].

** Дякую за допомогу О. І. Лімарову та О. Кривцовій, Белгород.

*** Тобто, за метричними книгами, «мищанка города Старый Оскол». Так позначено тітку В. Я. Ерошенка Марію Василівну (Семикіну).

й побутування донині стало міфологічного визначення «український письменник – класик японської літератури», де невірними є як одна, так і друга тези. За мовою творчості Ерошенко є письменником японським і есперантським, а українською він ніколи не писав. Видана ж 1969 року в Києві збірка його творів «Квітка справедливості» [10], упорядкована Н. М. Гордієнко-Андріановою, є збіркою перекладів з есперанто, виконаних упорядницею, та перекладів з російського видання «Сердце орла» [9]. З цензурних міркувань його упорядник, китаїст Р. С. Белоусов подав російські переклади творів Ерошенка не з японських оригіналів, а з китайських перекладів Лу Сіня, що викликало потужну критику І. В. Сергеева під час рецензування, й ледве не згубило видання в цілому [11, арк. 25–26зв.]. Таким чином, в українському виданні «Квітка справедливості» маємо мовний ланцюжок: японські оригінали Ерошенка – переклад китайською Лу Сіня – з нього російський переклад В. В. Куніна – з нього український переклад Н. М. Гордієнко-Андріанової. Від стильової та мовної своєрідності незрячого автора-оповідача по трьох послідовних перекладах нічого не лишилося, про що й досі не знає масовий український читач.

У В. Я. Ерошенка наявний рідкісний приклад індивідуального, особисто-світоглядного вибору мов творчості (есперанто, японська), що відзначала ще «Краткая литературная энциклопедия» [7, с. 538]. А спадщина його справді унікальна – він був носієм традиції усної творчості для сліпих, які переніс мовне середовище субкультури есперантистів. Часто у статтях про письменника називають його «нащадком українських кобзарів» чи «мандрівних сліпців». Сліпецька цехова організація лірників та кобзарів України досить добре збереглася саме на Слобожанщині. Але слід казати про те, що у всіх традиційних суспільствах незрячі виконували схожі функції співців, оповідачів, мандрівних музик, майстрів з виготовлення щіток, мотузок, кошків, тощо. Власне те, як адаптував до себе ці практики у країнах Сходу Ерошенко, й свідчить, що ці явища не є чимось унікальним в Україні чи Росії, а притаманні багатьом архаїчним традиційним культурам. В Японії ці традиції найбільш збережені й досі, що пояснює зацікавлення Ерошенка саме цією країною.

Сама ситуація оповідання Ерошенком казок своїм японським друзям, які записали, редагували і видали їх, виглядає парадоксально перевернутою: вважається, що «сліпого російського поета» зрозуміли й прийняли, всупереч значній різниці культур, японці та китаїці. І одночасно без додаткових зусиль перекладача-орієнталіста або інтерлінгвіста він недоступний власним землякам Отже, працює принцип: «нема пророка у домівці його». Комунікативний акт так і лишається незавершеним, письменник – незрозумілим. Мова есперанто полегшила поїздки для самого Ерошенка і спілкування всередині субкультури есперантистів, але перетворила власне цю субкультуру на замкнену спільноту.

Розв'язання численних суперечностей щодо мовної та національної ідентичності Ерошенка було б неможливим без експедиційної роботи на його батьківщині в с. Обухівка Старооскольського району Белгородської області. Цей регіон українсько-російського слобідського прикордоння ми з кандидатом філологічних наук С. М. Прохоровим (Коломна, Росія) спільно вивчали під час щорічних наукових, пошукових та етнографічних експедицій 2006–2011 років.

Самоназва корінних мешканців Обухівки – «хохли», причому це визначення не несе в собі нічого принизливого, а є елементом розрізнення: в місті мешкають «русские», а поруч, але за адміністративним кордоном, «украинцы». Такий стан

типовий для етнічного прикордоння, де «хохли» – самоназва нащадків давніх (XVIII – поч. XIX ст.) переселенців з України до Росії. Вони вважають себе адміністративно росіянами на відміну від українців в Україні, але «хохлами» на відміну від «росіян» за національністю. Цікавим і несподіваним був здійснений нами експеримент: коли інтерв'ю про походження Обухівки велося одним інтерв'юером російською мовою з характерною московською вимовою, місцеві жителі називали себе «русскими», і Єрошенко виявлявся теж однозначно «русским». Але коли ті ж питання за питальником наступного дня ставилися українською мовою другим із опитувачів, то вони намагалися говорити місцевою говіркою, згадували, що вони «хохли» і пам'ятають українські пісні і окремі слова. Інформанти зазначають: «*мы плохие русские, неправильные, мы – хохлы*» (в інших місцевостях Слобожанщини навіть побутує назва «перевертні» з негативними конотаціями, тобто ті, хто змушений міняти ідентифікацію, пристосовуватися до нових умов життя).

Отже, можна прийти до висновку, що на прикордонні ідентичність і самоідентифікація людей не є сталою. Вона рухома і може змінюватися як у бік співвіднесення з державою/національністю нинішнього мешкання, так і у бік походження / національності прадідів. Цікаво, що тут фіксуються рештки таємної умовної мови ремісників і торговців – «*сабельского языка*», яку переважно знали чоловіки-відходники. Ми вбачаємо тут певний зв'язок із зацікавленням Єрошенка есперанто – якщо побутує штучна таємна мова, яка нікому не зрозуміла, лише для своїх, то есперанто – протилежність до неї: штучна мова, яку легко вивчити і яка єднає, а не роз'єднує.

Отже, як ми розглядаємо Василя Єрошенка? Як українця з роду, за дідом та батьком, вихідця із Слобожанщини, але з адміністративної території Росії. Імовірно, саме ця варіативність, гнучкість самоідентифікації не раз рятувала Єрошенка під час арештів та депортацій на Далекому Сході, де він міг називатися як «росіянином», маючи відповідні паспорт і громадянство, так і «українцем», маючи на увазі походження і місце народження на півдні Росії поблизу України. При цьому він любив і шанував свою батьківщину, її традиції, звичаї, вірування, що теж типово для есперантистів та есперантської літератури (країнознавчий компонент, необхідність пояснити себе для іншого). Проте серед мов, якими володів, українську мову Єрошенко не вказував: «*На каких языках а) говорите; б) читаете; в) пишете – свободно, удовлетворительно, слабо*». І відповідь: «*а) английский, японский, немецкий, французский, международный язык эсперанто; б) на тех же; в) удовлетворительно*» [2, арк. 3]. До названих мов варто додати хіба що опановану пізніше туркменську. Отже, просту, «вуличну», українську мову Єрошенко міг чути в Обухівці і знати в усному мовленні. Але така мова й мовлення історично, фонетично і лексично, як свідчать наші експедиційні записи, далеко не те саме, що літературна мова уявного «українського письменника». Однак ані за мовами творів, ані світоглядно Єрошенко не є «українським письменником». Хоча харківський японіст О. Бондарь, кажучи про казки Єрошенка, зауважує: «Безусловно, что корни их следует искать в украинской литературе и философии» [5, с. 70]. Проте текстологічні студії спростовують це твердження.

Так, казка Єрошенка «Небесна діва» ґрунтується на корейському фольклорному першоджерелі, «Аліхан-боагуз» – на туркменському, «Грушеве дерево» – на сербському, «Орліні душі» – на притчах англомовних письменників доби

Просвітництва. Так само англійський прототекст має «Глек мудрощів» з індійського фольклорного циклу про Акбара та візира Бірбала. Нами доведено, що Єрошенко часто переробляв сюжети англійської літератури, яка має багато книг для сліпих і тому була йому доступною. У спадщині письменника наявні літературні обробки індійського («Оповідки Ветали») та бірманського («Бірманська легенда») фольклору, першоджерела яких ще слід встановити. Помітні у творчості Єрошенка й впливи письменників, переважно англомовних – Р. Кіплінга, Р. Тагора, Дж. Лондона. На наше переконання, підкріплене текстологічним аналізом, твори Єрошенка чукотського циклу спираються на широко відомий твір Т. З. Сьомушкіна «Чукотка». Ознакою есперантизму, інтернаціоналізму Єрошенка є увага до фольклору та літератури різних народів, однак української тематики у його творчості немає, українство не стало чинником формування його особистості.

Підсумовуючи, зауважимо, що зняти остаточно амбівалентність «росіянин»/«українець» стосовно Єрошенка, на наш погляд, навряд чи вдасться. Однак його самовизначення слід знати й враховувати історикам літератури та біографам.

Отже, мови художньої творчості Єрошенка – японська та есперанто, мова публіцистики 1930-х років – російська. На підставі аналізу поетики та стилістики текстів Єрошенка, з урахуванням думки японських, китайських та російських літературознавців зараховуємо його до символістів – представників літератури «російської “Срібної доби”»

У розв'язку ж національного питання спираємося на позицію самого Єрошенка, який услід за творцем есперанто Л. Л. Заменгофом розглядав себе як «*гомарано*», «часточку людства». Серед есперантистів початку XX століття існувало позначення світогляду замість національності – «гомаранін», послідовник гомаранізму. Відомо, що Єрошенко належав до SAT – Всесвітньої безнаціональної (позанаціональної) асоціації есперантистів. Саме про це його твір «Одна сторінка з мого шкільного життя», де діти доводять – напам'яць не можна розрізнити расу та колір шкіри, а також програмний вірш «Гомарано». Хотілося б звернутися до оригіналу за підрядним перекладом: «*Я розвогнив вогонь у серці, / Його не загасити силомиць; / Я запалив полум'я в грудях, / Його не зможе загасити навіть смерть. / Вогонь горітиме, доки я житиму у світі, / Полум'я полум'янітиме, доки існує земля. / Ім'я вогню – любов до людства, ім'я вогню – любов до свободи*». Існує й варіант тексту, де останні рядки: «*Моє ім'я – гомаранін / Ім'я вогню свободи людства*» [18, р. 19, 88]. Гомаранін («*homaḡano*»), людство («*homaḡo*») – спільнокореневі слова, похідні від «людина» («*homo*»). І кредо Єрошенка: «моє ім'я – гомаранін», тобто послідовник переконань Заменгофа щодо провідної ролі есперанто й віри в безнаціональну, понаднаціональну спільноту «*samideanoj*» – односторонньо-есперантистів. Назву «Любов до людей» надано віршеві перекладачем, есперантистом К. М. Гусевим близько 1958 р. з ідеологічних міркувань.

Отже, творча спадщина цього письменника може бути вивчена лише із залученням субкультури есперантистів та низки національних культур та мов, наданням переваги англійській та романським мовам, спорідненим з есперанто.

1. Андріанова Н. М. Українець – класик японської літератури // Україна. – 1968. – № 3. – С. 8. 2. Анкета для співробітників КУТВ 28 лютого 1925 г. Анкета для співробітника КУТВ. 18.XII.1924 г. // Російський державний архів соціально-політичної історії (Москва). – Ф. 532. – Оп. 12. спр. 58–86. 3. Ауэрбах Е. Судьба поэта // Московская правда. – 1961. – 28 мая. 4. Белоусов Р. С. Мечтания

скитальця // Ерошенко В. Я. Избранное. – М.: Наука, 1977. – 264 с.
 5. Бондарь А. Все о Японии / А. Бондарь. – Х.: Фолио, 2007. – 543 с.
 6. Владислав Таранюк про Івана Пулюя, Василя Ерошенка, Василя Каразіна, Агатангела Кримського, Лазаря Заменгофа. – К.: Грані-Т, 2009. – 88 с.
 7. Горянин А. Б. Многоязычие // Краткая литературная энциклопедия. – М.: Сов. энцикл., 1962–1978. – Т. 9. – 1978. – 970 с.
 8. Ерошенко В. Я. Призраки ушедшего (лекция на заседании преподавателей языка и литературы). Пер. с кит. Е. И. Митькиной // Человек мира. 120-летию В. Я. Ерошенко посвящается / Т. Б. Бурик, Т. Г. Плотникова, Д. И. Баландин. – Старый Оскол: Колорит, 2010. – 56 с.
 9. Ерошенко В. Я. Сердце орла / сост., предисловие, примечания Р. С. Белоусова. – Белгород: Белгородское книжное издательство, 1962. – 214 с.
 10. Ерошенко В. Квітка справедливості. Легенди, казки, нариси, вірші, статті. / Упорядкування, передмова, переклад та примітки Н. М. Андриянові-Гордієнко. – Київ: Молодь, 1969. – 263 с.
 11. Письмо И. В. Сергеева директору Белгородского книжного издательства Н. А. Кузнецову от 31 января 1962 года // Державний архів Белгородської області. – Ф. Р-108, оп. 4, спр. 5.
 12. Лу Сінь. Качина комедія // Лу Сінь. Твори. Пер. з кит. І. Чирка. – К.: Дніпро, 1981. – 271 с.
 13. Метрическая книга, данная из Курской духовной консистории на Петропавловскую церковь села Обуховки Староскольского уезда, на 1887 год. Часть 1. О родившихся //

Державний архів Белгородської області. – Ф. 139, оп. 1, спр. 161.
 14. Метрические книги Петропавловской церкви с. Обуховка // Державний архів Белгородської області. – Ф. 139, оп. 1, спр. 161, 162, 163.
 15. Открытка Безуглой М. Я. к Андрияновой-Гордиенко Н. Н. от 28 декабря 1967 г. // Староскольский краеведческий музей, СОКМ 7934.
 16. Рішення виконкому Львівської міської ради № 336 від 29 серпня 1991 року // Архів Львівської міськради. – Ф. 9, оп. 1, спр. 4289.
 17. Шнейдер М. Е. В поисках «литературы для жизни». Произведения Леонида Андреева в Китае / М. Е. Шнейдер // Изучение китайской литературы в СССР. – М.: Наука, 1973. – С. 206–233.
 18. Eroshenko V. Lumo kaj Ombro. Kompilata de Mine Yositaka. – Toyonaka: Japana Esperanta Librokooperativo, 1979. – 94 p.
 19. Eroshenko V. Cikatro de amo. / Tradukitaj de Shi Chengtaj kaj Guozhu. Kompilata de Mine Yositaka. – Toyonaka: Japana Esperanta Librokooperativo, 1996. – 114 p.
 20. La ghemo de unu soleca animo: poemoj, rakontoj kaj skizoj pri hxina vivo originale verkitaj de Vaselj Eroshenko. Enkonduko de Hujucz. / V. Eroshenko. – Shanhaj: Orienta Esperanto-Propaganda Instituto, 1923. – 90 p.
 21. Takasugi Ichiro. Momoku no shijin eroshenko // Eroshenko zenshu. – Vol. 3 / Red. Takasugi Ichiro. – Tokyo: Misuzushobo, 1959. – 289 p.
 22. Takasugi Ichiro. Yoakemae no uta: momoku shijin eroshenko no shogai. / Ichiro Takasugi. Tokyo: Iwanamishoten, 1982. – 402 p.

УДК 82:398:235.3(477) Наталена Королева

Павлина Дунай

Євангельська інтертекстуальність короткої прози Наталени Королевої (оповідання «На морі Галілейським»)

У статті на матеріалі оповідання «На морі Галілейським» досліджуються євангельська інтертекстуальність короткої прози Наталени Королеви – письменниці української діаспори, що працювала також у французькій та польській літературах. Зокрема йдеться про відлуння в її оповіданнях загальноєвропейської тенденції так званого «католицького ренесансу», що полягала в художньому виявленні трансцендентної природи людини та релігійних аспектах її життя й досягалася потужною художньою концентрацією біблійних сюжетів, авторських міфів та їх інтерпретацій у євангельській відповідності.

Ключові слова: євангельська інтертекстуальність, трансцендентна природа людини, біблійні сюжети, авторські міфи, інтерпретації.

This article analyzes Evangelical inter-textual character of Natalena Koroleva's short prose on the example of the tale «The Sea of Galilee». Despite the fact, that Natalena was a writer of Ukrainian Diaspora she also worked in French and Polish literature, man can find in her works an influence of Pan-European style of so-called «Catholic Renaissance». This style was an artistic expression of transcendent human nature and of religious aspects of life and was reached by using Bible scenes, own myths of the author and interpretations of these myths according to Gospel.

Keywords: Evangelical Inter-Textual Character, Transcendent Human Nature, Bible Scenes, Myths of Author, Interpretations.

Наталена Королева – дивовижна постать української літератури ХХ століття. Вона зуміла поєднати карколомну життєву дорогу, гідну не одного гостросюжетного роману в стилі Дюма чи захоплюючого пригодницького фільму, з високоінтелектуальною творчістю в кількох європейських літературах. Зауважимо також, що її тексти потужно закорінені в євангельську духовність і свого часу постали в національній літературі відгомонам так званого «католицького ренесансу», який усупереч розповсюдженню тоді в європейській культурі ідеям «смерті Бога» й потужним секуляризаційним процесам насамперед досліджував трансцендентну природу людини та релігійні аспекти її життя [9, с. 17]. Крім того, досить значна частина творів письменниці безпосередньо базується на євангельських сюжетах. Утім, на жаль, проза Наталени Королевої, цієї найекзотичнішої, як її характеризує В. Шевчук [14, с. 378], авторки за життя не стала широко відомою й належно поцінованою [12, с. 45]. Не кажучи вже про цілковиту відсутність не лише текстів, а й згадувань її імені в материковій Україні так званої радянської доби. Лише віднедавна спостерігається досить інтенсивне зростання видавничого, читацького та наукового інтересу до її неординарної прози. Однак, попри те, що дослідженню текстів цієї авторки присвячено п'ять (!)

кандидатських дисертацій, досить значна частина її спадку залишається неопублікованою і, як стверджують науковці, невиявленою, а творчість – не вельми відомою, принаймні серед широкого кола читачів. Нині нібито готуються до друку окремим виданням ще неопубліковані твори письменниці, що зберігаються у різних архівах, зокрема, в рукописному відділі Інституту літератури НАН України.

Доля Наталени Королевої наскільки цікава, що, попри вузьку специфіку заявленої теми, не можемо бодай коротко не означити її біографічні координати. До того ж саме перебіг життя письменниці зумовив ту духовну християнську позицію, яка визначає практично всю її творчість як і євангельську інтертекстуальність значної частини її прози.

Почнемо з того, що Наталена Королева поєднала в собі архіблакитну кров іспанки-мами – грандеси Марії-Клари де Кастро Лячерда і Медіна Селі, що текла також у жилах королів та лицарів Іспанії й Португалії, та польсько-українського графа (з походження данця) Адріана-Юрія Дунін-Борковського. До того ж коріння її роду по матері, за переказами, пов'язувалося, не багато-не мало, а з самим Понтієм Пілатом та було кровно спорідненим зі святим Домініком, а по батькові сягало не кого-небудь, а Ярослава Мудрого.